

Însemnări pe marginea unui pamflet blagian

Scriitor de geniu și aristocrat al gândirii (Vasile Băncilă), Lucian Blaga e și un redevabil și subtil polemist. Componenta polemică a personalității sale creatoare i-a fost provocată atunci când lucrările sale filozofice i-au fost atacate fără teme, în necunoștință de cauză ori din rea voință. Că acesta este adevărul, dovada este existența polemicii urbane – un dialog polemic cu I. Brucăr. Ieșirea în arenă e pusă pe seama orgoliului rănit. Da. Blaga avea tot dreptul la acest orgoliu al creatorului de valori. Aici se impune o mică paranteză: o carență – singura, credem – a personalității sale a fost tocmai lipsa orgoliului, un adevărat dezinteres față de ”publicitatea” operei sale. Dacă ar fi avut cât de cât orgoliu, atunci în momentele favorabile ale biografiei s-ar fi preocupat de traducerea OPEREI sale cel puțin într-o limbă de circulație. Și autorul și Țara nu ar fi avut decât de câștigat. Pentru documentarea problemei se poate consulta Ion Bălu, *Viața lui Lucian Blaga*, vol. 1– 4, 1995–1999.

Ieșirea polemică a lui Blaga se mai poate justifica și prin faptul că operei sale filozofice i s-au opus, poate cu o singură excepție, figuri nesemnificative ale filozofiei și teologiei care s-au remarcat prin necunoașterea temeinică a operei atacate, lipsa unor arme pe măsura operei contestate și chiar lipsa de onestitate și de ontologie profesională. Ieșirile polemice sunt ”izvorâte dintr-o legitimă nevoie de afirmare a adevărului” (Mircea Popa, *Ceasornicul de nisip – publicistică*, Editura Dacia, în colecția Restituiri, 1973, p. 29). Nici astăzi opera lui filozofică nu a scăpat de atitudini cel puțin echivoce – nehotărâte din partea unora stăpâniți de ”demonul” obiectivității adevărului și a contribuțiilor de filozofie comparată.

Crezându-se în mod fals în sinonimia perfectă și eternă între ortodoxism și românism, sitemul filozofic blagian fusese contestat de către reprezentanții bisericii ortodoxe române pentru păcatul de a fi necreștin și prin urmare și neromânesc. Dintre toți contestatarii clerici de băgat în seamă este doar Pr. Prof. Dumitru Stăniloae. Despre această contestare vehementă sperăm să revenim cât mai curând (!) deoarece ni se pare că subiectul a devenit aproape un tabu și nu are de suferit decât filozoful Blaga, deoarece *adevărul* este de partea lui. Afirmând că în polemica pamfletară Blaga – Stăniloae adevărul este de partea lui Blaga ne bazăm pe faptul că metafizica și dogma ortodoxă nu sunt echivalente. Filozofia (în particular metafizica) își are domeniul, metoda, instrumentele și finalitățile proprii, diferite de cele ale teologiei. Nu le neagă nimeni punctele de tangență, dar la urma urmelor nu sunt musai și relevante. Încercarea de ”demonstrare” a filozofiei lui Blaga s-a făcut fără să se ajungă la ultimele finalități propuse. Dacă în viața personală Blaga ca ființă umană particulară a fost mai mult ori mai puțin creștin ortodox convins și loial nu are consecințe pertinente asupra gândirii sale filozofice. În toată existența sa creatoare Blaga nu a abdicat de la condiția și statutul lui de filozof. Date fiind metoda, uneltele și argumentările contestării, dar și spațiul lor de proveniență, Blaga răspunde prin pamfletul *De la cazul Grama la tipul Grama*, publicat în ”Seculum” I, 1943, nr 3, mai – iunie. Dincolo de valoarea lor documentară, paginile prin care Blaga răspunde lui Dumitru Stăniloae rămân și pentru valoarea lor literară. Tocmai această valoare literară dorim s-o evidențiem în rândurile de față și pentru a fi cât mai convingători am evitat scriitura eseistică, preferând abordarea analitic-punctuală a textului.

Titlul pamfletului este cât se poate de expresiv și sugestiv sub mai multe aspecte: 1) Prin valoarea semnal și prin puterea de generalizare (”de la cazul ... la tipul ...”); 2) Structura sintactică sugerează o ”epică” a ideilor și chiar a structurii din text; 3) Sugerează analogia ca metodă de lucru a lui Blaga în acest text polemic; 4) Titlul conține masca pe care Blaga a găsit-o

foarte potrivită pentru detractorul său (cf. Elvira Sorohan, *Lucian Blaga pamfletar*, în "România Literară", nr 23, 2001). Blaga concepe o scriere în pallimpsest (cf. Elvira Sorohan), dar cu sensurile temporale schimbate. Blaga nu mai descifrează textul nou unul vechi, ci invers, în textul vechi el citește un viitor text.

Sub aspectul structurii compoziționale, textul conține patru paragrafe construite pe principiul "povârnișului". Construit după regulile dialecticii vechilor greci, textul își asigură atingerea scopului. Prin succesiune și structură sintactică fiecare paragraf corespunde unei adevărate salve trasă conform regulii "punct ochit – punct lovit".

Textul devine o oglindă a tensiunii interioare. Paragraful întâi începe într-un ton ce amintește de formula "a fost odată ..." a basmului, adaptată panegericului. Treptat textul se dovedește un panegeric cu efecte răsturnate. Se încheie cu o propoziție - concluzie ce amintește de momentul crucial din basmul popular când lui Făt-Frumos îi este deschis drumul - destin al aventurii: "Evident el fusese ales în acea noapte pentru o faptă excepțională". Textul conține suficienți indici meniți să sugereze că e vorba de un *basm urât*. Paragraful doi nu putea începe decât printr-o întrebare retorică prin care este introdus în "basmul urât" balaurul cu faptele sale rele împotriva căruia este ales să lupte *noul Sf Gheorghe*. Cel mai mare rău pe care îl putea făptui Eminescu – el este balaurul – este "otrăvirea tuturor fântânilor poporului românesc" (de reținut, nu întâmplător Blaga introduce aici cuvântul *fântâni* – un lexem specific limbajului său poetic și filozofic). Vorbind de "faptele vitejești" ale lui Popa Grama din vremea lui Eminescu, într-un mod subtil se fac trimiteri la *noul Popa Grama* din vremea sa (a lui Blaga). Se relizează o culisare de planuri temporale, rezultatul fiind, după cum am afirmat mai devreme, un text pallimpsetic. Paragraful trei se deschide tot cu o propoziție interogativă prin care se revine la biografia spirituală a *noului Sf Gheorghe* alias *Popa Grama*. Este o nouă coborâre a personajului din visul mesianic la condiția cea adevărată de modest dascăl de seminar și autor de articole în "Depeșa română" prin care își trimite mesajele "sufletului națiunii", mesaje ce ajung până în zonele "suburbane". Paragraful patru este concluzia finală prin care se dezvăluie deplin *metafora păcatului* care structurează din adâncime întregul pamflet: "Cum s-ar putea numi păcatul de care s-a făcut vinovat defunctul Popa Grama și care nu-i îngăduie odihna firească sub lespede și-i zgândără să-și caute neliniștit o altă întrupare (altă întrupare, dar numai pentru a recădea în același păcat – iară și iarăși!)" Urmează înfrângerea totală a strigoii.

Structura de adâncime a textului se sprijină pe două procedee: analogia de istorie literară și pe *metafora păcatului*. Ambele sunt hotărâtoare pentru ideatica și tonalitatea pamfletului. Blaga are, în mod întemeiat, conștiința valorii sale care îi permite să-și găsească locul *lângă Eminescu* – "gloria literaturii românești". De asemenea, își recunoaște adevăratul păcat: creativitatea prin care asemeni lui Eminescu "vrăjește și otrăvește cu cântecel și ideile sale toate fântânile poporului românesc".

"Forța de șoc constă în depărtarea de tip semantic care există între cei doi termeni ai comparației, respectiv a metaforei. Unul aparține «lumii de sus» [...] celălalt «lumii de jos» [...]. Din această cauză, între cele două polarități se produce o antinomie, căci elementele tensionează cuplul în loc să-i asigure unitatea, energia expresiva concentrându-se spre extremități" (Mircea Popa, op. cit, p. 35). Această "depărtare semantică" se realizează printre altele prin vocabular. În cadrul acestuia se impun câteva lexeme din sfera cinului preotesco: *pomenirea, ales, providența, cuvioșia-sa, smerit, sfântul duh, miracol, păcătoșenia-sa, celui ce a fost cândva*. Tot prin vocabular se realizează prin insistența și falsa laudă, caricarea "patriotismului" celui ce avea ambiția să fie apărător al "românismului". În acest scop se apelează la vocabule specifice vremii și locului care se pretindeau pe lângă "cuvioase" și coborâtoare din Școala Ardeleană și a revoluționarilor pașoptiști: *providența, nației sale, primejdie națională, misiuni istorice, sufletul națiunii*. Din vocabularul textului pamfletar se mai desprinde cuvântul *denunțare*, esențial prin dubla sa semnificație: pe de o parte cuvântul amintind de Inchiziție sugerează înverșunarea și fanatismul cu care acționează denigratorul lui Eminescu și cel al lui Blaga, iar pe de altă parte

cuvântul raportat la biografia lui Blaga are o încărcătură premonitoare. Tot la nivel lexical mai putem remarca prezența sintagmelor construite după principiul simetriei sintactice și semnatice, scopul lor fiind discreditarea ”oposantului”, de a-l ridiculiza: ”să deformeze fără scrupule și să răstălmăcească cu rea credință”. Mai putem adăuga, ca procedee stilistice direct legate de vocabular, enumerația și repetiția: ”Și îmboldit de o boală de rinichi, de-o feroce ambiție, de-o oarecare incultură și de-o considerabilă doză de invidie”.

La nivelul figurilor de stil este firesc să domine epitetul ca mijloc eficace în calificarea celui aflat în obiectiv. Epitetul este simplu, dublu și triplu: *molcoma și veșnica odihnă, modest și onorabil, înalt și mândru*. Toate exemplele spicuite exprimă o falsă apreciere, multă ironie. Alte epitete exprimă direct dezaprecierea celui vizat: broșuri de formare, de caracterizare și de ”denunțare”. Tot în scopuri ironice este folosită comparația amplă. Deosebit de expresivă în scopul ei de dezvăluire a caracterului malefic al acțiunii părintelui Grama este compararea lui cu țigani - hoți de copii frumoși. Prin lipsa ideilor și a puterii creatoare, Popa Grama este un adevărat fur. O altă comparație ce se impune prin puterea de sugestie este aceea de sorginte biblică cu caracter mesianic: ”Se văzuse în revelatorul vis, înalt și mândru, cu chip de Sf Gheorghe, se văzuse reverendistmul călare pe un cal alb, pornit din strada Mitropoliei să ucidă balaurul cuibărit de câțva timp prin preajma catedralei”. Personajul e coborât din sfera atemporală a mesianismului în plin cotidian făcând din el un Don Quijote. Cel original era sublim în idealismul său. Cel nou este total ridicol.

În atacul său polemic - pamfletar Blaga este de o logică perfectă și dialectician (în înțelesul vechilor greci). Întregul arsenal artistic este pus în slujba ironiei descalificatoare, în ridiculizarea detractorului. Să ne mai oprim la o frază: ”Fatalul vis îi fusese ce-i drept prilejuit de o foarte incomodă balonare sub diafragmă, ce nu-și găsea soluția”. Prin vis, semn al revelației și al aspirațiilor, prin cauzele care l-au provocat, personajul e coborât - prăvălit în total derizoriu. Gravă e cauza, dar și mai grav este faptul că visul nu-și găsește rezolvarea *naturală*.

În final, generalizând, putem susține că Blaga are puterea – înaltul spirit și talentul sunt vinovați! – să depășească motivul real, biografic - intelectual pentru a avea în vedere în primul rând adevărul și impostura (în sens maiorescian). Blaga avea tot dreptul să vizeze acestea deoarece la timpul respectiv – cu o excepție sau două, de exemplu D.D. Roșca – el era singurul FILOZOF. Ceilalți, din rândul cărora s-au ivit cei care să țină isonul teologilor, nu erau decât profesori de filozofie (!) și de istoria filozofiei și nimic mai mult. Nu le contestăm unora *harul de dascâl*. În plan literar această depășire se concretizează în pagina literară pamfletară, în speță în portretul caricatural. Tocmai de aceea am insistat asupra ”artei de polemist și pamfletar” a lui Lucian Blaga.

Prin opera sa pamfletară – există și o asemena operă în ansamblul creației blagiene – Blaga realizează o dublă înscriere într-o tradiție românească: o dată pe linia marilor sensibilități poetice (I. H. Rădulescu, Macedosnki, Arghezi), a doua oară pe linia polemicii de idei ilustrată magistral de Maiorescu.

După acest demers punctual pe text pentru refacerea unității sale ideatice - stilistice, invităm la o re-lectură a lui.

P.S.

1. În volumul *Eonul Blaga – întâiul veac*, Editura Albatros, 1997, este inclus și articolul profesorului blăjean Ion Buzăși, *Lucian Blaga despre oamenii Blajului*. În prima pagină autorul nu este destul de explicit, deoarece un neinițiat în problema ieșirilor polemice - pamfletare ale filozofului Blaga înțelege că pamfletul *De la Grama la tipul Grama* ar fi adresat post-mortem lui Popa Grama din Blaj, detractorul lui Eminescu, și doar atât, fără să înțeleagă că ”tipul Grama” s-a întrupat în Dumitru Stăniloae, cel care îi atacase sistemul filozofic.

2. Regretăm (nu suntem singurii) că la ora actuală nu avem o ediție completă (cerem mult?!) a OPEREI lui Blaga în care să se regăsească și publicistica și pamfletul. Volumul *Ceasornicul de nisip* e de-a dreptul insuficient și nesatisfăcător în raport cu valoarea.